

Л. Л. ЗАЛІЗНЯК

До палеолітичної карти Нижного Подністров'я

В 1968 р. Дністро-Дунайська новобудовна експедиція Інституту археології АН УРСР, очолювана М. М. Шмаглієм, проводила розкопки курганних могильників у Біляївському та Овідіопольському районах Одеської області. Паралельно, під керівництвом В. М. Гладиліна, велися пошуки палеолітичних місцезнаходжень, яких за сезон було відкрито десять. За топографічними умовами розташування їх можна поділити на дві групи.

Два місцезнаходження першої групи — Біляївка і Маяки — розташовані на краю 10—12-метрової лесової тераси лівого берега Дністра. Тераса підіймається безпосередньо над заплавою річки. Вісім місцезнаходжень другої групи виявлено за кілька кілометрів від Дністра на найвищих вододільних ділянках плато.

Місцезнаходження Біляївка відкрите за 1 км нижче по лівому берегу Дністра, поблизу південної околиці районного центру Біляївка. Оброблений кремій був зібраний на площі 100×50 м, на місці, утвореному першою надзаплатною терасою Дністра та балкою, що її прорізує. Площа стоянки дуже поорана невеликим кар'єром, з якого брали глину, ґрунтовою дорогою та ярками. Зачистка дала чотири оброблені кремені, що залягали на глибині 0,35 м на межі гумусу та лесовидного суглинку. Гумус у цьому місці досягав 0,30 м товщини. Фауна не виявлена.

Зібраний кремій покритий досить густою молочно-білою патиною, що переходить на деяких виробках у менш інтенсивну біло-голубу. Значна частина виробів має вапнякову кірку. Як сировину для виготовлення знарядь мешканці стоянки використовували гальковий кремій та жовна з місць його первинного залягання. Про це свідчать два види первинної кірки, що збереглися на виробках.

Типологічний список виробів місцезнаходження Біляївка:

нуклеуси підконічні, одноплощадкові та їх уламки — 5 (рис. 1, 1, 2); нуклеуси атипові і нуклеоподібні уламки — 5; пластини і їх уламки — 10; відщепи та лусочки — 190; уламки кременю — 10.

Знаряддя: відщепи з ретушню (рис. 1, 6) — 3; зубчасті знаряддя на масивних сколах (рис. 1, 3) — 2; скребок кінцевий на пластинчастому відщепі (рис. 1, 4) — 1; уламок пластини з виїмками — 1; уламок вістря, ретушованого по двох краях (рис. 1, 5) — 1. Всього виявлено 228 виробів.

Загальний вигляд інвентаря дає підставу віднести цей комплекс до пізнього палеоліту. Більш точне його культурно-хронологічне визначення неможливе в зв'язку з нечисленністю зібраної колекції.

Оброблені кремені пізньопалеолітичного типу було зібрано на південній околиці с. Маяки, Біляївського району, на південь від обсерваторії, поруч з Маяцьким усатівським поселенням. Топографічні умови подібні до попередніх. Загальна кількість знахідок — 134 кремені. До колекції входять два призматичних одноплощадкових нуклеуси, дев'ять

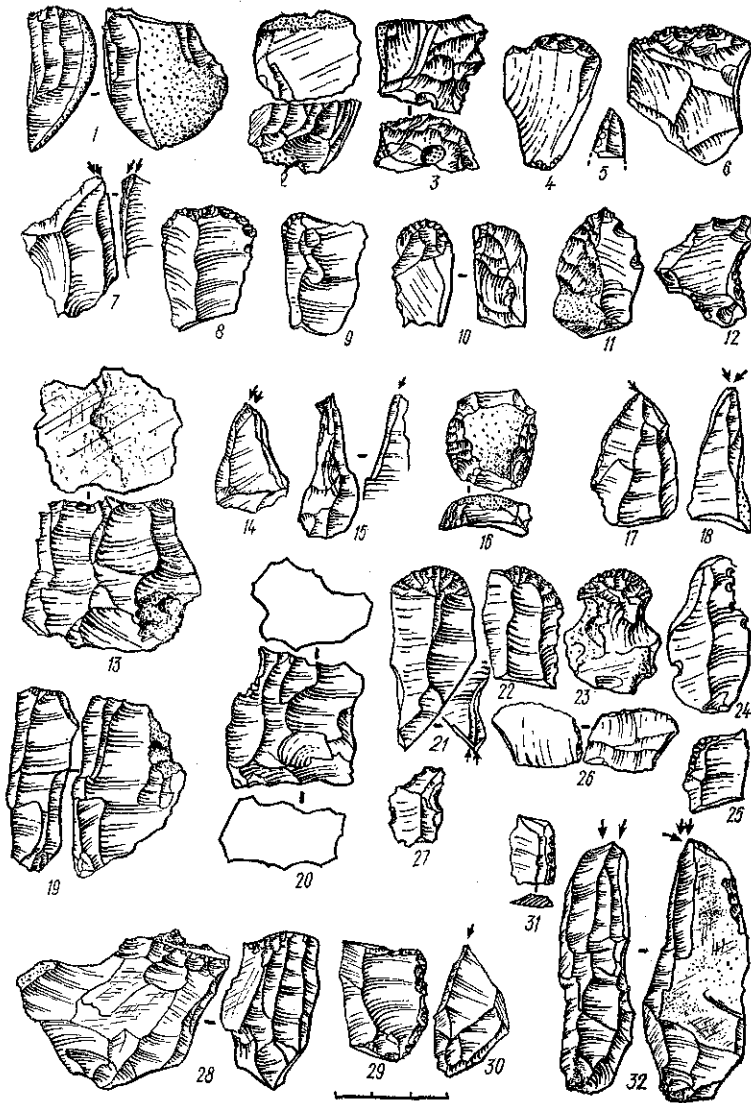

Рис. 1. Крем'яний інвентар місцезнаходжень.
 Біляївка (1—6); Маяки (7—12); Висока Могила 1 (13—16); Висока Могила 2 (17, 18); Висока Могила 3 (19—27); Висока Могила 5 (28—30); Висока Могила 4 (31, 32).

атипових нуклеусів і нуклеподібних уламків, п'ять цілих пластин та уламки, 90 відщепів і лусочок, 20 уламків кременю. До категорії знарядь місцезнаходження належать три відщепи з виїмками (рис. 1, 12) та два з ретушю (рис. 1, 11); скребки — кінцевий (рис. 1, 8), високої форми (рис. 1, 10), на відщепі (рис. 1, 9); різець кутовий багатофасетковий (рис. 1, 7).

Переходимо до опису другої групи місцезнаходжень. У зв'язку з будівництвом зрошувальних систем по найбільш високих вододільних ділянках плато прокладалися канали глибиною до 1,5 м. У викидах з них, а також на прилеглих орних землях і було зібрано крем'яні вироби. В межах одного місцезнаходження вони мають різний ступінь патинізації. Одні кремені зовсім непатинізовані, інші вкриті густою молочно-білою патиною, але у більшості вона плямиста. Є також ділянки поверхні з вапняковою кіркою. Знайдені первинні відщепи та

жовна свідчать, що на місцезнаходженнях використовувався як гальвовий, так і жовновий кремій.

За 4—5 км на північний схід від с. Маяки, Біляївського району провадилися розкопки могильника в урочищі Висока Могила. На території самого могильника та в його околицях зафіксовано п'ять місцезнаходжень пізньопалеолітичного кременю.

Місцезнаходження Висока Могила 1 займає площу (100 × 30 м), що безпосередньо прилягає до південно-західної поли центрального кургану могильника з топографічною вишкою. Всього тут зібрано 87 оброблених кременів. Серед них — три нуклеуси підконусовидні одноплощинкові (рис. 1, 13), один призматичний двоплощинковий, сім атипівих та нуклеоподібні уламки. Відщепів налічується 35, цілих пластин та їх уламків — 6, уламків кременю — 30. Серед знарядь — різець боковий на відщепі (рис. 1, 15) і кутовий на нуклеоподібному уламку (рис. 1, 14); скребок на куті відщепа та подвійний на відщепі (рис. 1, 16). Можливо, останній свідчить про порівняно пізній вік комплексу в межах пізнього палеоліту.

За 150 м від центрального кургану могильника на північний схід розташоване місцезнаходження Висока Могила 2. З 73 знайдених тут кременів — чотири нуклеуси конічні, одноплощинкові, шість нуклеоподібних уламків — три пластини та їх уламки, 50 відщепів, шість уламків кременю. До набору знарядь входять різці на відщепах, серединний (рис. 1, 18) і боковий (рис. 1, 17), а також відщепи з виїмками (2). Приблизно за 1 км від кургану з топографічною вишкою біля лісопосадки відкрито місцезнаходження Висока Могила 3. Серед 100 зібраних тут кременів є один конічний одноплощинковий нуклеус, три двоплощинкових призматичних (рис. 1, 19, 20), вісім атипівих і нуклеоподібних уламків, дев'ять пластин та їх уламків, 65 відщепів, сім уламків кременю. Серед знарядь є кінцеві скребки: один на масивній пластині, комбінований з серединним багатофасетковим різцем (рис. 1, 21), другий — на пластині зі скошеним робочим краєм (рис. 1, 22), третій — на подовженому відщепі (рис. 1, 23). Крім того, трапився уламок досить великого сегмента (рис. 1, 26), а також скребок на відщепі (рис. 1, 25), відщеп і пластина з виїмками (рис. 1, 24, 27). Знахідка сегмента, можливо, свідчить про ранньомезолітичний вік пам'ятки. Аналогії цьому типу виробів дає стоянка Білолісся Одеської області.

За 3 км від того ж кургану на північний схід розташоване місцезнаходження Висока Могила 5. Тут знайдено 33 оброблених кремені, серед яких три конічних одноплощинкових нуклеуси (рис. 1, 28), 19 відщепів, три пластини, чотири уламки кременю. В колекції є також чотири знаряддя: кінцевий скребок на подовженому відщепі, різець серединний та кутовий (рис. 1, 30), уламок пластини з ретушю (рис. 1, 29).

Дещо відрізняється за своєю топографією від інших пункт Висока Могила 4. Тут кремені було зібрано на ріллі в середній частині правого схилу балки, за 2 км на північний схід від урочища Висока Могила. У складі колекції 67 екземплярів, зокрема два нуклеоподібних уламки, два відбійники, 45 відщепів, 13 уламків кременю, три пластини та їх уламки. Серед знарядь два екземпляри: полієдричний різець — ретушер на призматичному нуклеусі (рис. 1, 32) та уламок пластини з пригупленим краєм (рис. 1, 31).

В околиці с. Єфимівка, Овідіопольського району за 300 м на схід від нього обстежено ще один курганний могильник, де зібрано 31 оброблений кремій. Привертає увагу сплюснений нуклеус з однією скошеною площиною, що загалом має пізній і досконалий вигляд (рис. 2, 1). На відміну від шести знахідок, покритих густою білою паутиною, він зовсім не патинований. До колекції входять два нуклеоподібних уламки, 16 відщепів, п'ять уламків кременю. Серед знарядь

наявні два кінцеві скребки (рис. 2, 4, 5) і два високої форми на кінці масивних сколів, а також два відщепи з ретушшю (рис. 2, 2, 6) та уламок знаряддя з виїмками (рис. 2, 7).

За 1 км на південь від першого місцезнаходження розташоване друге — Єфимівка 2. Оброблених кременів знайдено 17. Серед нуклеусів — один кінцевий одноплощадковий та чотири нуклеоподібних уламки. Є шість відщепів та три уламки кременю. Серед знарядь — один

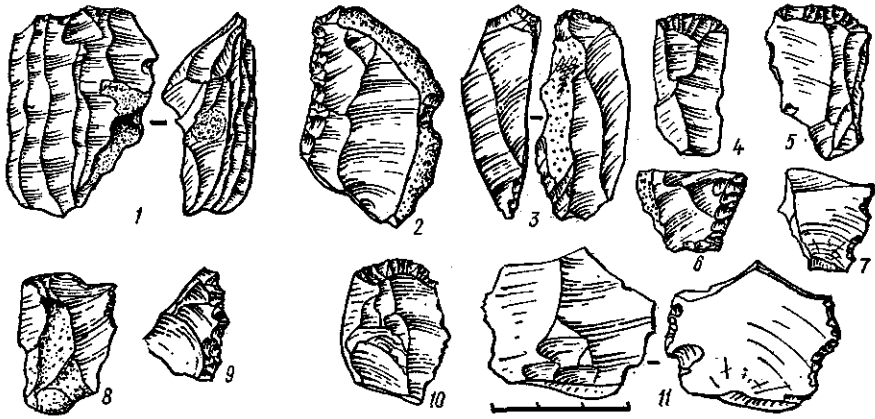

Рис. 2 Крем'яний інвентар місцезнаходжень. Єфимівка I (1—7); Єфимівка II (8, 9); Миколаївка (10, 11).

кінцевий скребок на сколі (рис. 2, 8), відщеп з виїмкою та зубчасте знаряддя на відщепі (рис. 2, 9).

Поблизу с. Миколаївка, Овідіопольського району за 300 м на північ від села розкопувався курганий могильник. Тут знайдено 12 кременів, у тому числі кінцевий одноплощадковий нуклеус, вісім відщепів, кутовий різець на відщепі, знаряддя з виїмкою (рис. 2, 11), кінцевий скребок (рис. 2, 10).

Слід звернути увагу на досить незвичайні топографічні умови більшості описаних місцезнаходжень, що займають найбільш підвищені вододільні ділянки плато. Висока заселеність плато на певних етапах палеоліту дає можливість сподіватися відкриття нових пам'яток у цьому районі Нижнього Подністр'я.

Л. Л. Зализняк

К палеолитической карте Нижнего Поднепровья

Резюме

Работа посвящена публикации десяти позднепалеолитических местонахождений, открытых Днестро-Дунайской новостроечной археологической экспедицией в 1968 г. в Беллевском и Овидиопольском районах Одесской области. Обращают на себя внимание довольно необычные топографические условия восьми из них, а именно — водораздельные участки плато. Возможно, это наблюдение окажется полезным при разведках памятников палеолита в Нижнем Поднепровье.